

УДК 378.6:745/749.071.1 (045)

В.Р. КОСЮК

ЧИННИКИ СТВОРЕННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТВОРЧОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ОСНОВНОЇ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ХУДОЖНІХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ

У статті окреслено сутність концепту “середовище”, розглянуто наукові підходи до визначення поняття “професійно-творче освітнє середовище” як основної умови розвитку творчих художніх здібностей майбутніх дизайнерів, висвітлено філософські, педагогічні, психологічні погляди на проблему підготовки майбутніх дизайнерів до професійно-творчої діяльності в спеціально створеному освітньому середовищі, виокремлено найважливіші чинники, що впливають на розвиток художніх творчих здібностей студентів-дизайнерів.

Ключові слова: майбутні дизайнери, педагогічні умови, професійна освіта, професійно-творча діяльність, професійно-творче освітнє середовище, самореалізація, саморозвиток, творча особистість, творчі художні здібності, творчість.

Нагальним завданням сьогодення є розробка дизайну, тотожного конкретній людині в її безпосередньому середовищі. Відповідаючи на запити суспільства, сучасний дизайн як мистецтво повинен відповідати таким критеріям: вираз емоцій, реалізація творчої уяви, намір зробити саме витвір мистецтва тощо. Особливим чинником є потреба людини в самоідентифікації, у тому числі національній. У сучасних умовах розвитку суспільства значно зросли вимоги до професійно-творчої компетенції дизайнерів.

Зважаючи на це, необхідно створити таке освітнє середовище для фахової підготовки майбутніх дизайнерів, яке дасть їм змогу у повному обсязі оволодіти знаннями, вміннями й навичками свідомої творчої професійної діяльності. Надійним підґрунтям такої діяльності є творчі художні здібності, у процесі розвитку яких формується справжній митець-дизайнер. Він повинен не тільки прекрасно орієнтуватися в сучасних загальносвітових тенденціях, бути “людиною світу”, а й постійно вдосконалювати глибинне відчуття й розуміння своєї національної автентичності. Спираючись на це, дизайнер отримує можливість розвивати професійну спроможність створювати функціональний і водночас дійсно інноваційний продукт.

Україна, поступово інтегруючись в освітній та економічний європейський простір, визначила концепцію змін навчального процесу у вищій школі. Не заперечуючи важливості світового досвіду, в тому числі здобутків Болонського процесу, на нашу думку, слід використовувати й напрацювання вітчизняної педагогічної науки. Такий підхід дасть можливість в умовах подальшого загострення конкуренції на ринку праці готувати конкурентоспроможних фахівців у галузі дизайну, забезпечених професійно важливими якостями.

Методологічні, загальносвітоглядні й філософські питання реформування й удосконалення освітньої системи привертали увагу таких учених, як: А. Алексюк, В. Анрущенко, В. Біблер, К. Васильєв, Б. Галузинський, М. Єв-

тух, І. Зязюн, В. Кремень, Н. Кузьмін, В. Лутай, М. Михальченко, І. Надольний, Т. Сущенко та ін.

Теоретико-методологічним засадам вирішення проблеми взаємодії людини й середовища та його ролі в процесі розвитку особистості присвячені дослідження А. Бандури, Р. Бейкера, П. Белла, Д. Бокума, П. Гампа, Г. Ковальова, Г. Крайга, К. Левіна, М. Моїсеєва, І. Ойла, А. Петровського, Дж. Роттера, С. Рубінштейна, Д. Стоколса, Е. Толмена, М. Хейдметса, М. Черноушека, Г. Щедровицького, В. Ясвіна та ін.

Питання організації психолого-педагогічних умов управління творчим розвитком особистості в контексті формування належного освітнього середовища розглядалися в працях таких науковців, як: А. Білинський, В. Воронцова, А. Границька, Е. Ільїн, М. Дяченко, М. Катунова, В. Клименко, Ю. Кулюткін, М. Корнева, К. Кречетников, І. Лернер, Т. Лошакова, В. Моляко, В. Петровський, Г. Полякова, К. Приходченко, Б. Рунін, В. Слободчиков, Т. Сущенко, А. Хуторський, В. Ясвін та ін.

Окремі аспекти дизайн-освіти щодо формування професійно значущих знань, умінь і навичок розглядаються у працях Т. Божко, А. Гори, Ю. Дяченко, Р. Купера, І. Павельчука, М. Пресса та ін.

Водночас, попередній аналіз проблеми свідчить, що питання створення професійно-творчого освітнього середовища для формування творчих художніх здібностей майбутніх дизайнерів розглянуто недостатньо та не було предметом спеціальних досліджень.

Метою статті є висвітлення наукових підходів до створення професійно-творчого освітнього середовища як основної умови розвитку творчих художніх здібностей майбутніх дизайнерів.

Вивчення педагогічних і психолого-педагогічних наукових праць А. Білинського, О. Гаркович, К. Кречетникова, Т. Лошакової, Г. Полякової, В. Слободчикова та ін. доводить, що у розумінні сутності освітнього середовища немає одностайності та не існує сталого визначення цього поняття.

Загалом середовище визначають як “сукупність людей, пов’язаних спільністю життєвих умов, занять, інтересів тощо” [2], як “сукупність умов, які оточують людину і взаємодіють з нею як з організмом і особистістю” [8, с. 556].

У словниках та енциклопедичних виданнях з педагогіки відсутнє тлумачення поняття “освітнє середовище”, що свідчить про те, що воно ще не набуло статусу педагогічної категорії, але цей термін поширений у наукових розвідках сучасних учених.

На думку українського вченого А. Білинського, термін “освітнє середовище” – багатоаспектне поняття і його слід розглядати не лише як “різноманітну полікультурну освітню систему, індивідуальну для кожного суб’єкта навчання, а й умову для побудови власного “Я”, що забезпечує створення підґрунтя для актуалізації внутрішнього світу особистості, її якісного саморозвитку й самореалізації” [1, с. 19].

Серед науковців існують різні погляди на дефініцію освітнього середовища: дослідниця Г. Полякова вважає освітнє середовище підсистемою соці-

окультурного середовища – “на глобальному, регіональному та локальному рівнях” [7, с. 84]; російський учений В. Ясвін називає освітнім середовищем систему впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, наявних у соціальному й просторово-предметному середовищі [11].

Як зазначає О. Гаркович, освітнє середовище характеризується призначенням, метою, змістом, принципами реалізації, завданнями, методами, засобами й формами, функціями дії і взаємодії. Це відносно стійка сукупність функціонально пов’язаних і впорядкованих елементів (компонентів) діяльності її суб’єктів, що взаємодіють між собою для досягнення певних результатів навчання, фізвиховання та розвитку людської індивідуальності й особистості [3].

У площині психолого-педагогічних розвідок “комфортне освітнє середовище” тлумачиться як зручна обстановка, сприятливі умови для розвитку й формування особистості. Так, за визначенням Т. Лошакової, комфортне середовище – це сукупність умов, які визначають сприятливий клімат для актуалізації потенціалу всіх учасників освітнього процесу [6].

Професійне середовище, за Н. Конюховим, має таке розгалужене визначення: соціальні, матеріальні й духовні умови професійної діяльності, що оточують людину й характеризуються процесами взаємодії; способами організації та реалізації цієї взаємодії; змістом взаємодії; конкретною ситуацією (розвивальна, деградує); готовністю до взаємодії та внутрішніми умовами до сприйняття, змістом взаємодії; результатами взаємодії; інформаційною насиченістю взаємодії; екологічністю [2].

Певні спроби аналізу загальних характеристик освітнього середовища й основних вимог до його формування простежуються у праці М. Дяченко [1, с. 171–191], де освітнє середовище розглядається в контексті підготовки майбутніх журналістів. Але, на нашу думку, це дослідження може бути корисним з погляду виявлення умов для створення творчого освітнього середовища підготовки фахівців і у галузі дизайну через творчу спрямованість обох професій. Автор зазначає, що освітнє середовище як загалом, так і в межах окремих компонентів має бути спрямованим на формування професійної компетенції фахівця, бути комфортним, неодмінно творчим і таким, що гармонізує стан людини. Професійне освітнє середовище має стимулювати вільний та активний саморозвиток людини, формувати об’єктивну самооцінку та розвивати креативність. Це – загальні вимоги, яким має відповідати освітнє середовище.

Водночас, кожна професія потребує розвитку спеціалізованих, фахових навичок і вмінь, накопичення необхідних для професійної діяльності знань. Отже, має бути сформоване саме професійно-творче освітнє середовище.

Слід зазначити, що суб’єктом, метою та результатом системи професійної підготовки майбутнього дизайнера є особистість в її органічній єдності індивідуально-психічного і соціального аспектів, яка виступає як відкрита система, що постійно змінюється та зазнає впливу чинників середовища.

Професійно-творче освітнє середовище можна визначити і як систему певних впливів, з якими особистість студента – майбутнього дизайнера взаємодіє

в процесі навчання, виховання, спілкування, самовиховання, та яке визначає рівень розвитку особистості студента через переживання цього середовища.

Будь-яка людина, взаємодіючи із середовищем, не тільки розвиває здатність пристосовуватися (адаптуватися) до нього, а й за своїми силами змінює, організує середовище (виявляє адаптаційну активність). Зважаючи на це, необхідно так організувати професійно-творче освітнє середовище, щоб сформувати сприятливі умови для компенсації негативних впливів і посилювати позитивні чинники впливу на особистість студента.

При цьому ідентифікація професійно-творчого освітнього середовища підготовки майбутнього дизайнера із моделлю професійної діяльності спеціаліста в галузі дизайну є передумовою для його самоактуалізації.

Концептуально поняття “професійне-творче освітнє середовище” відображає залежність творчого та професійного розвитку особистості майбутнього дизайнера від організації педагогами-викладачами навчання і виховання в процесі здобуття ним вищої освіти за фахом.

Професійно-творче освітнє середовище не має чітко фіксованих меж. На нашу думку, воно складається з багатьох різних чинників, які доцільно умовно розподілити на зовнішні й внутрішні.

Зовнішні чинники складаються із законодавчих, соціальних, економічних та політичних умов функціонування ВНЗ. Також впливовим зовнішнім чинником є стан професійного середовища: обсяг ринку дизайнерських послуг різних видів, рівень конкуренції, вимоги до фахової компетенції професійних дизайнерів тощо.

Внутрішні чинники належать до компетенції ВНЗ. Серед них головними є такі компоненти: освітньо-виховний чинник та чинник матеріально-технічного забезпечення.

Освітньо-виховний чинник полягає у розкритті виховного потенціалу середовища як чинника освіти й розвитку людини в умовах функціонування гуманістично-орієнтованої педагогічної системи. Цей компонент передбачає взаємопов'язану цілеспрямовану діяльність як викладача, так і студента для досягнення необхідної якості навчання, яке виступає моделлю професійної діяльності майбутнього спеціаліста. Тому особливо важливим для ВНЗ є кадрове наповнення процесу навчання, виконання вимог МОНУ щодо якісного складу викладачів та створення умов для постійного підвищення їх кваліфікації. Постійне фахове вдосконалення та саморозвиток педагога є важливою передумовою створення належного професійно-творчого освітнього середовища.

Взаємодія педагога-фахівця у певній галузі та студента становить основу професійно-творчого освітнього середовища, за вдалим виразом В. Слободчикова, – це місце “де відбувається зустріч утворюючого з утворюваним” [9], “основна клітинка сучасного педагогічного процесу передбачає: чуйне ставлення до юнацьких переживань, прагнення до згоди і зближення зі студентом. Це вміння викладача запропонувати таку форму навчання, яка захоплює, дивує і вражає, яка стимулює розкриття його самобутності в кращому самовиявленні. Це вихід із простору вимушеного спілкування і поетапний

розвиток духовного потенціалу. Це, нарешті, піднесення особистості, підвищення її особистого статусу” [10, с. 40].

Чинник матеріально-технічного забезпечення – це сукупність вимог до забезпечення навчального процесу матеріально-технічними засобами відповідно ергономічних, санітарно-гігієнічних вимог і методики й технології досягнення прогнозованих результатів у навчанні. Він передбачає наявність у ВНЗ певної фахової інфраструктури, до якої належать бібліотека, обладнані майстерні, сучасні комп’ютери з необхідним програмним забезпеченням, виставкові зали, творчі лабораторії тощо. Навіть наявність зручно розташованих торговельних закладів, які забезпечують можливість придбати якісні і доступні за вартістю матеріали (папір, фарби, глину тощо) для виконання творчих завдань – все це є важливими складовими матеріально-технічного забезпечення створення професійно-творчого освітнього середовища для підготовки майбутніх дизайнерів.

При формуванні професійно-творчого освітнього середовища як основи розвитку творчих художніх здібностей майбутніх дизайнерів у ВНЗ найважливішими чинниками є забезпечення індивідуалізації освітнього процесу; організація можливості ефективного пошуку навчальної або просто необхідної інформації, у тому числі – у режимі онлайн (забезпечення доступу до Інтернету); здійснення комп’ютерного тестування, що поліпшує систематичність і динаміку контролю; наявність достатньої кількості різних творчих завдань для самостійної роботи студентів; створення передумов формування національної складової в навчанні; формування у майбутніх дизайнерів творчої рефлексії та чутливості до модерних тенденцій у мистецтві та змін у суспільстві.

Висновки. Поняття “професійно-творче освітнє середовище” є складним та багатограним за змістом. Воно (як загалом, так і кожен його компонент) має бути спрямований на формування творчої професійної компетенції майбутнього дизайнера, стимулювати вільний та активний саморозвиток кожного студента, забезпечувати набуття спеціалізованих, фахових навичок і вмій, отримання необхідних професійних знань. Для формування належного професійно-творчого освітнього середовища, яке б сприяло розвитку творчих художніх здібностей майбутнього дизайнера, доцільно чітко розподілити його складові компоненти на зовнішні й внутрішні чинники впливу, необхідні для цього. Особливо важливо забезпечити індивідуальний підхід до кожного студента та створити передумови в освітньому процесі для формування національної складової в навчанні майбутніх дизайнерів, а також творчої рефлексії та чутливості до модерних тенденцій у мистецтві та змін у суспільстві.

Список використаної літератури

1. Білинський А.М. Творче освітньо-інформаційне середовище як чинник розвитку особистості вчителя / А.М. Білинський // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка / гол. ред. Г. Терещук ; редкол.: Л. Вознюк, В. Кравець, В. Мадзігон та ін. – Тернопіль, 2012. – № 2. – С. 15–21.
2. Великий тлумачний словник української мови / упоряд. Т.В. Ковальова ; худож.-оформлювач Б.П. Бублик. – Х. : Фоліо, 2005. – 767 с.

3. Гаркович О. Освітнє середовище як система / О. Гаркович // Наукові записки. Сер.: Педагогічні науки. – Кіровоград : ВВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2005. – Ч. 1. – С. 36–40.
4. Дяченко М.Д. Развитие творческого потенциала будущего журналиста: теория и практика : монография / М.Д. Дяченко. – Запори́жжя : КПУ, 2012. – 424 с.
5. Конюхов Н.И. Прикладные аспекты современной психологии: термины, законы, концепции, методы : справочное издание / Н.И. Конюхов. – М., 1992. – 408 с.
6. Лошакова Т.Ф. Педагогическое управление процессом создания комфортной среды в образовательном учреждении : монография / Т.Ф. Лошакова. – Екатеринбург, 2001. – 416 с.
7. Полякова Г. Вплив освітнього середовища ВНЗ на формування професійної компетентності фахівців / Г. Полякова // Вища школа. – 2010. – № 10. – С. 78–87.
8. Рапацевич Е.С. Золотая книга педагога / Е.С. Рапацевич ; под общ. ред. А.П. Астахова. – Минск : Современная школа, 2010. – 720 с.
9. Слободчиков В.И. Образовательная среда: реализация целей образования в пространстве культуры / В.И. Слободчиков // Новые ценности образования: культурные модели школы. – М., 1997. – Вып. 7. – С. 177–185.
10. Сущенко Т.И. Особенности педагогического процесса высшей школы в эпоху приоритета личности / Т.И. Сущенко // Научный поиск в воспитании: парадигмы, стратегия, практика : 3-я Междунар. научн.-практ. конф. 24–25 марта 2011 г. : сборник докладов и тезисов выступлений / авт.-сост. В.П. Сергеева, Н.В. Чернышева, Н.Н. Рудь. – М. : МГПИ АПКиППРО, 2011. – С. 37–40.
11. Ясвин В.А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В.А. Ясвин. – М. : Смысл, 2001. – 366 с.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2014.

Косюк В.Р. Факторы создания профессионально-творческой образовательной среды как основного условия развития творческих художественных способностей будущих дизайнеров

В статье очерчена сущность концепта “среда”, рассмотрены научные подходы к определению понятия “профессионально-творческая образовательная среда” как основное условие развития творческих художественных способностей будущих дизайнеров, отражены философские, педагогические, психологические взгляды на проблему подготовки будущих дизайнеров к профессионально-творческой деятельности в специально созданной образовательной среде, выделены важнейшие факторы, влияющие на развитие художественных творческих способностей студентов-дизайнеров.

Ключевые слова: *будущие дизайнеры, педагогические условия, профессиональное образование, профессионально-творческая деятельность, профессионально-творческая образовательная среда, самореализация, саморазвитие, творческая личность, творческие художественные способности, творчество.*

Kosyuk V. Factors creating professional and creative educational environment as the main conditions of development of creative artistic abilities future designers

The article indicated by the essence of the concept of “environment”, reviewed scientific approaches to the definition of “professional and creative educational environment” as the main condition of development of creative artistic abilities future designers, reflected the philosophical, pedagogical, psychological views on the issue of preparation of future designers to professional and creative activities in specially created learning environment, highlighted the most important factors influencing the development of the art of creative abilities of students-designers.

The article analysis some general approaches of creating professional and creative learning environment as a basic condition for the development of creative artistic ability of

future designers. It have discovered several factors that compiles a professional and creative learning environment conventionally divided into internal and external, were also found important of these factors is the forming of artistic creativity.

Identified several factors that affect the formation of professional and creative learning environment for future designers, the necessity of the creation of educational environment that imitates professional that helps manifestations of synergy potential, the clash creative forces of talented designers with real manifestations of their future professional activity.

Key words: *future designers, pedagogical conditions, professional education, professional and creative activities, professional and creative educational environment, self-realization, self-development, creative person, creative artistic abilities, creativity.*